

УДК 373.1:330.1

Ірина Савка, здобувач Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ЗМІСТ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСНОВ ЕКОНОМІКИ УЧНІВ 10 – 11 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

У статті висвітлюються актуальні питання про етапи процесу навчання учнів загальноосвітніх шкіл основ економіки, розкрито про суть, етапи та прийоми розвитку загальної середньої освіти, приведено питання про успішне управління освітою.

Ключові слова: навчання, освіта, управління, методика викладання економіки, підхід у сучасній освіті, умови, прийоми, духовність, етика, мораль виховання, проблеми виховання.

Літ. 7.

Ірина Савка, соискатель Національного педагогического университета
имени М.П. Драгоманова, г. Киев

СОДЕРЖАНИЕ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ОСНОВАМ ЭКОНОМИКИ УЧАЩИХСЯ 10 – 11 КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

В статье освещаются актуальные вопросы об этапах процесса обучения учащихся общеобразовательных школ основам экономики, раскрыто о сути, этапы и приемы развития общего среднего образования, приведены вопросы об успешном управлении образованием.

Ключевые слова: обучение, образование, управление, методика преподавания экономики, подход в современном образовании, условия, приемы, духовность, этика, мораль воспитания, проблемы воспитания.

Iryna Savka, Applicant
National Pedagogical University by M. Drahomanov,
Kyiv

CONTENT AND METHODS OF TEACHING THE ECONOMIC FUNDAMENTALS FOR PUPILS OF 10 – 11 FORMS OF SECONDARY SCHOOLS

The article highlights actual questions of stages process of teaching economic fundamentals for secondary schools students, successful educational management.

Keywords: teaching, education, management, methods of teaching economy, approach in modern education, conditions, methods, spirituality, aesthetics, morality of educational problem.

Актуальність проблеми. Значення шкільної економічної освіти та економічного розвитку учнівської молоді пов'язано із вивченням навчального курсу "Основи економіки" – це напрям до цікавого світу економічних знань, необхідність яких у нинішніх умовах ринкової економіки необхідні кожній людині, кожному випускнику школи, середніх навчальних закладів професійної освіти, студентам, які формують свій високий рівень професійних компетенцій.

Ринкові перетворення завжди належали до найактуальніших проблем у всьому світі. Україна незалежна держава, відкриває для себе шлях переходу до економіки, що регулюється ринком. Ринкова економіка пройшла довгий шлях еволюції, перш ніж набрала сучасного вигляду.

Як зазначає професор О. Вишневський за час, що минув після прийняття концепції, в житті школи і держави відбулися істотні зміни. Затверджено

Державну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"), що визначила стратегію розвитку освіти в Україні на найближчі роки і перспективу. Прийнято Конституцію України, відповідно до якої здобуття повної загальної середньої освіти є не лише правом, а й обов'язком кожного громадянина. Схвалено закони України "Про освіту" та "Про загальну середню освіту", де, з одного боку, законодавчо закріплено прогресивні зміни, що відбулися в системі освіти України за роки незалежності, а з іншого – закладено ряд істотно нових підходів щодо розвитку шкільної справи [2, 4].

Освіті XXI ст. – це освіта для людини. Її стрижнем є розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання здатної до самоосвіти і саморозвитку особистості, яка вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне

змінити на краще своє життя і життя своєї країни. Інтеграція і глобалізація соціальних економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають випереджувального, глибокого оновлення системи освіти ХХІ ст. – це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, де якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу держави. У цих умовах шкільна освіта України найтриваліша й обов'язкова складова безперервної освіти і вимагає радикальних змін.

Аналіз останніх публікацій щодо проблеми навчання та виховання учнівської та студентської молоді економічним знанням. Слід зазначити, що педагогічній категорії навчання і виховання учнівської молоді основам економічних знань випущено у світ значну кількість навчально-методичної літератури авторів: О.І. Вишневський, М.В. Вачевський, П.В. Вербицька, А.В. Вихрущ, В.І. Жигір, В.Г. Кремень, В.М. Мадзігон, В.В. Кулішов, О.С. Падалка, Н.М. Примаченко, О.Т. Шпак [15] та інші.

Мета статті – розкрити у процесі дослідження суть категорії економічного навчання учнівської молоді та виховання як теоретико-методичні основи державної політики в галузі навчання учнівської та студентської молоді до трудової діяльності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Освіта і наука – найважливіші сфери людської діяльності. Вони є складовими ієрархічними системами, стратегічно пріоритетними, базовими для соціально-економічного розвитку суспільства, особливо для країн, що реформуються, а саме такою є Україна, стверджує академік В.Г. Кремень [4, 3].

Вироблення оптимальної соціально-економічної моделі, так само, як і моделі духовної, лежить насамперед у площині формування науково обґрунтованої політики в цій сфері. Конструюючи ці моделі, визначаючи шляхи їхньої реалізації, важливо не тільки орієнтуватися на внутрішні реалії, а й відстежувати загальноцивілізаційні тенденції розвитку сучасного людства з тим, щоб не наздоганяти постійно, а досягти випереджального руху в розвитку держави. З огляду на це зазначимо найважливіші тенденції, які суттєво впливають на розвиток держави й суспільства, зокрема й українських:

- **перша тенденція** зумовлена тим, що світ дедалі більше переходить до науково-

інформаційних технологій, застосування яких, у свою чергу, приводить до таких важливих наслідків:

- розвиток людини, особистості як ніколи раніше стає показником рівня прогресу кожної країни;

- розвиток індивідуальності набуває статусу головного важеля подальшого розвитку будь-якої країни.

- **друга тенденція** – це глобалізація, яка означає, що конкурентність, змагальність, суперництво націй, країн, держав набуває глобального, загальнопланетарного характеру й охоплює всі сфери життя. І залежно від конкурентоспроможності тієї чи іншої нації, держави у майбутньому чітко означаться три групи країн. Перша група – держави, здатні продукувати технології, що набуватимуть глобального поширення; таким чином, ці держави, нації будуть панівними. Друга – ті держави, які зможуть ефективно використовувати ці глобально поширені технології. До третьої групи держав увійдуть ті, які не зможуть бути ні в першій, ні в другій і опиняться на узбіччі людського прогресу. А головним критерієм, визначальною умовою розвитку країн слід вважати інтелектуальний розвиток усієї нації і кожного окремого громадянина, тобто із шкільної парти слід вивчати основи економічних знань, щоб орієнтувати учнівську молодь на вибір майбутньої професії, в конкурентному ринковому середовищі, набуваючи відповідних професійних компетентностей.

Знання, вміння та навички, котрі молодь набуває й виробляє, навчаючись у школі, безперечно, є важливими, як стверджує О.В. Овчарук в роботі про розвиток компетентнісного підходу [7, 7]. Поряд із цим сьогодні актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня – випускника навального закладу до вибору професії та професійної діяльності протягом життя. Та подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно

діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформувати в школяра та дорослого вміння вчитись.

На думку сучасних вітчизняних педагогів В.М. Мадзігона, В.Г. Кременя, О.С. Падалки, О.Т. Шпака, М.В. Вачевського, О.І. Вишневського, А.В. Вихруща, М.С. Корця, В.Г. Бутенка, та ін., саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Компетентісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породжує безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівнях різних країн.

В суспільній свідомості необхідно утвердити змінність, динамізм змін як адекватну сучасності рису життя, лише через яку держава і може забезпечити сталий розвиток, стабільно конкурентоспроможне й успішне суспільство. І навпаки, консерватизм, незмінність веде до відсталості, виштовхує і окрему людину, і суспільство, та й країну загалом, за межі розвинутих країн. Звідси зрозуміло, що, окрім науки, у забезпеченні інноваційного типу розвитку економіки і суспільства в цілому провідну роль відіграє освіта.

Через освіту ми повинні підготувати інноваційну людину, здатну і бажаючу творити і сприймати зміни та нововведення. Зміну технологій, інформації, знань, самих обставин життя. Але для того, щоб готувати людину і суспільство до інноваційного типу життя, необхідно змінити саму освіту. І модернізація освітянської діяльності, що розпочалась у нашій країні декілька років тому згідно з Національною доктриною розвитку освіти, якраз і покликана осучаснити освітянську діяльність з огляду на інноваційність.

Перше. Нам слід змінити спрямованість навчального процесу. Та обставина, що людство вступило в період, коли зміна ідей, технологій, знань відбувається скоріше, ніж зміна одного людського покоління, означає, що ні в школі, ні в найкращому університеті неможливо навчити людину на все життя. А це означає, що нині недостатньо зосереджувати увагу в школі лише на засвоєнні певної суми знань. Водночас треба домогтись реалізації у ході навчального процесу ще однієї функції – навчити дитину вчити впродовж життя, самостійно засвоювати нові

знання і нову інформацію, виробити потребу в цьому. Людина розумна (homo sapiens) у XXI столітті – людина, яка навчається все життя, зазначають М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон, Н.М. Примаченко [3].

І ще одне: слід навчити дитину використовувати засвоєні знання для практичного життя, як професійного, так і громадського. У такому разі знання перетворюються у безпосередню основу діяльності, що врешті-решт лежить в основі інноваційного розвитку в будь-якій сфері.

Тільки таким чином підготовлена людина зможе суб'єктивно забезпечити об'єктивно обумовлений процес інноваційного розвитку. Саме в процесі переходу до 12-річної освіти Міністерством освіти і науки та Академією педагогічних наук був здійснений перегляд стандартів, навчальних планів і програм для кожного класу 12-річної школи (в цьому році це 6-й клас), видаються нові підручники, з тим щоб реалізувати названі функції.

Друге. Інноваційна модель розвитку вимагає формування особистості, здатної до самостійної і ефективної діяльності. Нам треба переглянути ставлення у навчальному процесі (як і часто в сім'ї, суспільстві) до дитини, щоби сприяти вихованню не сліпо слухняної людини, а особистості, котра діяла свідомо і самостійно, на основі власного аналізу ситуації, отриманих знань. Тому слід утвердити освіту і виховання, які б ґрунтувалися на шані і повазі до особистості, на розвитку природних здібностей кожної дитини.

З цією метою декілька років тому було введено викладання в початковій школі інтегрованого предмета “Я і Україна”. Не просто навколишній світ, а Я-особистість і мої взаємини з середовищем як і з іншими людьми, колективами, суспільством в цілому, так і з природою. У 5 – 6 класах запроваджено новий предмет “Етика”, який також покликаний посилити особистісну орієнтацію навчання. Введено позитивне дванадцятибальне оцінювання, яке має більше заохочувальних, спонукальних можливостей, ніж попереднє, що мало три позитивні оцінки (“3”, “4”, “5”) і дві негативні (“1”, “2”). Відбувається демократизація взаємин учителя і учня, зазначає В.Г. Кремень [4].

Водночас багато ще належить зробити. Найбільше турбує ставлення до особистості в суспільстві і сім'ї. Маємо багато прикладів жорстокого поводження з дитиною, нехтування її думкою, позицією, що, безумовно, негативно позначається на становленні особистості.

Третє. Інноваційна діяльність має обов'язково творчий характер. І лише творчо розвинута людина здатна бути інноваційно ефективною. Звідси необхідність розпізнання і розвитку творчих здібностей кожної дитини. Сучасна освіта повинна бути дитиноцентристською. Але не в значенні уваги до дитини як такої, дитини абстрактної, узагальненої, а до конкретної дитини з її сутнісними характеристиками.

Слід максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей. На наш погляд, цей принцип має бути визначальним при проведенні будь-яких змін в освіті. Бо саме він дозволить досягти найвищої якості освіти і, що надзвичайно важливо, не всупереч природі кожної дитини, а завдяки її пізнанню й розвитку.

Перехід до нового змісту та 12-річного терміну навчання передбачає утвердження дитиноцентризму. Для цього вже в основній середній школі (5–9 класи) передбачено декілька варіантів навчальних планів. Але справді серйозні можливості для подальшого навчання з'являються у старшій школі (10–12 класи), де з шести напрямків передбачено понад тридцять варіантів навчальних програм, включаючи вивчення основ економіки.

У сьогоденні головне – це всебічно підготуватися до профільного навчання, починаючи від створення системи підручників і завершуючи плануванням забезпечення профільного навчання для учнів кожної школи, що особливо складно зробити в сільській місцевості. Нерозв'язаною в країні є проблема виявлення здібностей дитини в ранньому віці. Ця робота поки що не має системного характеру, часто є фрагментарною. На нашу думку, слід подумати над створенням Інституту обдарованої дитини, який міг би бути в складі Академії педагогічних наук України і займався б розробкою науково обґрунтованих методик виявлення здібностей кожної дитини, бо, як відомо, необдарованих дітей немає, але є нездатність виявити і розкрити талант.

Формування індивідуальної траєкторії набуття знань в університетах передбачено також вимогами Болонського процесу, до якого Україна після кількарічної підготовки та експериментальної роботи приєдналася рік тому. Аналогічні підходи слід відпрацювати і в системі профтехосвіти.

Четверте. Успішно функціонувати в інноваційній економіці людина не зможе без відповідної технологічної готовності. Тут надзвичайно важливим, а може, і головним

напрямом модернізації освіти є її інформатизація.

Саме інформаційні технології забезпечують учням і студентам вільний доступ до різноманітної інформації, роботу з різними джерелами інформації в інтерактивному режимі, набуття навичок розв'язання різноманітних проблем на основі їх всебічного дослідження і аналізу, здобуття певних знань з різноманітних галузей, одним словом – готують людину до сприйняття та генерації нових ідей.

Виходячи з цього, абсолютно необхідним є забезпечення кожному учню та студенту доступу до комп'ютера та Інтернету з тим, щоб по закінченні школи він міг працювати з ним. Це складне завдання, але іншого шляху не існує.

Складність лежить у двох площинах. З одного боку, це матеріальна база. Треба зробити все можливе, щоб у 2007 році забезпечити комп'ютерною технікою кожену школу.

Інше завдання ще складніше. Необхідно забезпечити інформатизації адекватними педагогічними технологіями. А це означає, що слід перепідготувати майже весь педагогічний корпус, створити власний програмний продукт, прокласти інформаційні мережі та багато іншого. За останні роки згідно із підписаною угодою з компанією Інтел, а також завдяки інститутам післядипломної педагогічної освіти декілька тисяч вчителів набули навичок роботи із комп'ютером, але ж цього явно не досить.

Особливої уваги потребує і вивчення поряд з державною, рідною мовою іноземної мови широкого міжнародного розповсюдження. Інноваційність утверджується в світі, який є все більш глобалізованим. І без уміння спілкуватись з іншими країнами, швидко перебирати кращий досвід, знання неможливо забезпечити інноваційну економіку в окремій країні, бути конкурентоспроможним. Ось чому чотири роки тому в других класах усіх 21 тис. шкіл було введено вивчення іноземної мови. З 5 класу дванадцятирічної школи передбачено вивчення ще однієї мови.

П'яте. Кадрове супроводження інноваційної економіки неможливе без створення умов для навчання впродовж усього життя. У світі діє тенденція до зниження віку дитини, що вступає в організоване навчання. 6 років – це вік для Європи та інших країн, скажімо, В'єтнаму, коли дитина йде до 1 класу. 12, а то й 13 років навчання – норма для європейських країн. Цей підхід здійснює і Україна, запроваджуючи нові методики викладання економіки в загальноосвітніх навчальних закладах.

Як зазначає О.В. Аксьонова – необхідність підвищення рівня економічної освіти в Україні потребує розробки стратегії і тактики викладання економічних дисциплін на засадах національної концепції економічної освіти. Основною метою економічної освіти можна вважати формування економічного мислення, а її результатом – економічно обґрунтовану практичну діяльність. Але якщо теоретично формулювати цю мету дуже просто, її практична реалізація створює неабиякі проблеми [1, 3].

Значення методики викладання економічних дисциплін, дещо недооцінюється. Дійсно, в практиці викладання економіки (крім кадрових та фінансових проблем) найважливішим є не тільки розкрити зміст економічних категорій та концепцій, але знайти ефективні форми знань, домогтись їх засвоєння на рівні мислення та поведінки людини. А це вже сфера методичних проблем навчання. Методика викладання економіки не повинна примусити учня “жахатися” економіки найпростіше, якщо зробити її дуже складною, нудною та далекою від реального економічного життя, та психології управління навчальним процесом.

Вирішення цього завдання як зазначає Л.М. Карамуша – передбачає насамперед організацію спеціальної психологічної підготовки керівників закладів середньої освіти, формування у них психологічної готовності до управління. Як показує досвід, у вітчизняних інститутах підвищення кваліфікації та інститутах післядипломної освіти педагогічних кадрів лише починається становлення системи психологічної підготовки керівників освітніх установ. Це потребує глибокого та детального опрацювання змісту психологічної підготовки керівників, пошуку нових організаційних форм такої підготовки створення системи методів та форм навчання, які забезпечують формування психологічної культури керівників у процесі навчання учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах., що використовують сучасний менеджмент в освіті [5].

Менеджмент в освіті – це вид людської діяльності. Він розповсюджується на ділову, суспільну, сімейну, навчальну та наукову та інші сфери життя людини. Менеджмент завжди пов’язують із ефективністю досягнення мети діяльності [6].

Висновки. Розглянуті чинники розвитку економічної освіти полягає в тому, що, як і економічний розвиток країни, у ній має місце період еволюційних змін відповідно вимог суспільства. Характерним у цьому плані є сучасний період розвитку нашої держави. Кардинальними змінами в економіці і в усьому суспільстві відповідають вагомим змінам у підходах до економічної освіти школярів.

Нинішні умови вимагають кардинальних змін у системі економічної освіти. І першочергову роль у цьому повинні відіграти ліцеї, коледжі, школи, гімназії, які покликані не тільки дати кожному учневі суспільно необхідний рівень знань, ознайомити з багатством національної культури, різними загальноосвітніми дисциплінами, а й дати знання з основ економіки, підприємницької діяльності, менеджменту і маркетингу. Національна школа покликана формувати в учнів якості майбутніх підприємців, комерсантів, банкірів, фермерів. Економічне навчання в ліцеї, середній школі, гімназії повинно вирішувати проблему в учнів вибору професії і майбутньої сфери діяльності.

1. Аксьонова О.В. *Методика викладання економіки. Навчальний посібник.* – К.: КНЕУ, 1998. – 280 с.

2. Вишневський О.І. *Реформи середньої освіти в Україні. Стан, проблеми, перспективи.* – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – М.: Дрогобич, 2002. – 40 с.

3. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. *Основи економіки. Навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10-11-12 класів.* – К.: Педагогічна думка, 2007. – 616 с.

4. Кремень В.Г. *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати.* – К.: Грамотна, 2005. – 448 с.

5. Крамушка Л.М. *Психологічні основи управління у системі середньої освіти. Навчальний посібник.* – К.: ІЗІН, 1997. – 180 с.

6. Мармиза О.І. *Менеджмент в освіті: секрети успішного управління.* – Х.: “Основа”, 2005. – 176 с.

7. Овчарук О.В. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи.* – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2014

